

FAGYAPÓ HÁROM RAKONCÁTLAN FIA

Ész népmese

Egy zsellértanyára beállított egy tavaszi estén egy idegen ember, s így szólt:

- Jó emberek, adjatok szállást a vándornak. Messzi útról jöttem, s halálosan elfáradtam.

Az öreg zsellér megkérdezte tőle:

- Micsoda messzi útról jössz, s hová valósi ember vagy?

A szállást kérő így felelt:

- Északi ember lennék, a Fagyöreg legkisebb fia. Bizonyára láttad már, merre játszadozik néha esténként az északi fény.

- Láttam hát, már hogyné láttam volna, hisz az északi fény villogására mindenki felfigyel! Szóval a te északi hazádból való?

- Bizony, gazda, ott csinálják.

- S most merre visz az utad?

- Még magam se tudom egész biztosan – mondta a vendég. – Eddig sok időm kárba veszett, meleg idő járt mindenfelé ezen a tavaszon, nálatok is, a mi vidékünkön is, ezért nem sikerült elvégezni mindent, amit kell. Most aztán utána kell pótolni. Na, hát miben maradunk? Adsz szállást éjszakára?

- Én a házamból, fiam, még egy utast se küldtem el! – mondta a zsellér, s betessékelte a vendéget. Aztán a kemencére küldte fel aludni.

Az idegen tisztességtudón megköszönte a szállást s felmászott a kemence tetejére. A zsellérapó pedig a hátsó szobában feküdt le. Mikor az öreg zsellér reggel belépett a szobába, ahol a vendég aludt, a szoba olyan hideg volt, mint a jégverem – a sarkokban hó fehérlett, a gerendákról hosszú jégcsapok lógtak. Az öreg lúdbőrös lett, s vacogott a foga. Addig nem csillapodott a reszketése, míg nem vett magára bekecset, ruhát, nem húzott gyapjúharisnyát és vastag nemezcsizmát a lábára.

Aztán a tékából levette a boros pálinkát, s mikor a felesége nem látta, jót húzott belőle.

Mikor visszajött, észrevette az öreg zsellér, hogy a vándor még az ingét is levette, s úgy ült ott egy jégdarabon.

Az öreg, aki különben nem volt félős ember, nagy hangon kezdett siránkozni:

- Jóember, kelj fel onnét, az istenért, és vegyél magadra valami melegebbet! Látod, hogy az éjjel olyan hideg köszöntött ránk, hogy még a házban is ropog, csattog a fagy. Még nem értem rá kinézni, de ott még kutyább világ lehet!

Az idegen bosszúsán ráncolta össze a szemöldökét.

- Ne bolondozz már, öreg! A fejem még mindig zúg ettől a fránya hőségtől. Egész éjszaka hánykolódtam, szüntelenül egyik oldalról a másikra fordultam, s csak hajnaltájban tudtam lehunyni a szemem. Mi az ördögért fütöd be ennyire a viskódat?

- Ne űzz csúfot belőlem, vén emberből, hisz még a farkas odúja is melegebb, mint ez a szoba!

A vándor magára húzta az ingét, s hangosan nevetett, ami úgy csengett, mintha jégdarabok koccantak volna egymáshoz.

- Menj már azzal a farkasodúval! Meztelenen még csak kibírja itt valahogy az ember, de nyugodt, pihentető alvásról szó sem lehet.

A vendég, miközben imígyen tréfálkozott, felöltözött, lemászott a kemencéről, asztalhoz ült, s jóízűen falatozni kezdte az árpalepényt írival.

A zsellérapó meg kiment, s majd kővé vált a megrökönyödéstől: a föld olyan keményre fagyott, mint a vas, a falevelek kókadtan lógtak az ágakon, talpalatnyi földcskájén utolsó szálíg elfagyott a fejét hányó gabona – a vastag, fehér dér úgy leégette, mint a tűz.

Az öreg zsellér lassan visszaballagott, a házba, azon gondolkozott, hogy megbeszéli a dolgot a messziről jött vendéggel, s tanácsot kér tőle.

Kiderült azonban, hogy a vendég időközben elment útjára. Csak a csonttá fagyott árpalepénymorzsát és a megjegesedett írók hagyta maga után emlékül az asztalon.

- Na, ez úgy kerekelt oldott, mint egy tolvaj, még egy jó szót se vetett a vendéglátásért! – zúgolódott a zsellérapó. – Ördög vinné el ezeket a mai fiatalokat, nem tudnak emberséget, meg se köszönik az ember jóságát!

Néhány héttel később egy este megint zörögtek az öreg ajtaján, de úgy, hogy a mestergerenda is recsegett belé.

- Ki rázza úgy az én hajlékom? – kérdezte jó hangosan a gazda.

De a hang, amely kintről felelt neki, még sokkal harsányabb volt, mint az övé. Úgy dübörgött, mintha kősziklákat hengergetnének:

- Nyiss ajtót, gazda! Messziről jöttem, s olyan fáradt vagyok, mint a kutya, napok óta nem aludtam ki magam becsületesen!

- Jól van, na, de mit akarsz tőlem? Ez itt nem vendégfogadó, így is olyan szűken vagyunk, mint a heringek a hordóban! – zsörtölődött a zsellérapó.

- Oda se neki, jó bárányból sok fér egy akolba. Kicsi és igénytelen ember vagyok én, az a fontos csak, hogy fedél legyen a fejem felett, nehogy a teliholdnak kedve kerekedjék ingerkedni velem! – felelte kintről a szállást kereső.

A zsellérapó beengedte a kései vendéget, leültette, s megkérdezte tőle:

- Messzire való vagy?

A vendég legyintett, s vidáman válaszolta:

- Az igazat megvallva, se közlőről, se távolról. Észak urának vagyok a középső fia. Te magad is láttad már bizonyára, hol villog gyakorta az északi fény.

- Láttam, láttam, már hogyne láttam volna, hol villog az északi fény! Te vagy akkor annak az embernek a bátyja, aki itt hált a minapában, éppen akkor, mikor az első éjjeli fagy végigpusztított nálunk? – kérdezte a zsellérapó.

- Úgy van, az öcsém néhány héttel ezelőtt látott dologhoz, bizonyára itt is megfordult – bólogatott az utas.

- S neked merre visz az utad? – kérdezte a zsellér.

- Még én se tudom biztosan. Enyhe volt a tavasz, nem nagyon lehetett tőle semmit se végezni, de hát azt mondja a közmondás: amit ma nem végzel el, az holnap várát magára. Mondtam már, hogy fáradt vagyok, mint a kutya. Felelj hát végtére, adsz-e szállást?

- Adok, adok! Hogy hagyhatnálak kint a szürke köd és a csípős szél útjában!

A zsellérapó beengedte a kései vendéget, s felküldte a kemence tetejére aludni, maga pedig pereputtyostul bezúfolódott a hátsó szobába. Mikor a zsellérapó reggel belépett a vendéghez, ott olyan hideg volt, hogy a fal boronafái majdnem mind

összerepedeztek a fagytól. A víz fenéig jéggé vált a kádban. Nagy jégcsomók tornyosultak minden zugban, s vastag, kék jég borította a kemencét is.

Megijedt erősen az öreg: ebben a hidegben bizonyára beléfagyott a szusz a vendégbe. Nagy hangon kezdett kiabálni:

- Hej, atyafi!

- Mi baj, bátya, ilyen késő reggeli órában nem alszom én már – felelt neki vissza egy dörgő hang a kemencéről. S mindjárt veszett szitkozódásba kezdett, úgy, hogy minden szó után nagyot nyögött: - Ej, micsoda nyomorúság ez itt! Hálát adhatok, hogy élek, s nem gebedtem meg a melegtől. Egész álló éjszaka egyik oldalamról a másikra fordultam, cseppekben szakadt rólam a veriték, s csak egyszer szundítottam el egy kicsit. Mért csinálsz ilyen pokoli meleget a viskódban, jóember?

A zsellérapót elöntötte a pulykaméreg.

- Na nézd csak, jó szívvel szállást ad neki az ember, s ő meg gúnyt úz belőled! Jó ideje be se fűtöttem a kemencét – honnan az ördögből vegyem a fára való pénzt! Apám, anyám szünet nélkül azt hányja a szememre, hogy megveszi őket az isten hidege, s neki meg van lelke ugratni a szegény embert!

A vendég elnevette magát.

- Ne haragudj, bátya! Úgy látszik, hogy ami nekem forró, az neked hideg, ahol neked éppen jó, ott én elolvadok a hőségtől.

Azzal a vendég lejött a kemencéről, előszedte a tarisznyából az ennivalót, s derekasan jóllakott savanyú íróval meg friss árpalepénnyel. Egy darabot letört belőle a zsellérnek is.

Aztán felállt, s így szólt:

- Köszönöm a szállást! Igaz, hogy majd megsültem a melegtől, de oda se neki, váljunk el barátságban.

Így szólt, aztán megrázta emberül a zsellér kezét, s útnak indult. El is takarta nemsokára a domboldali nyíres.

„Na, ez a legény már valamivel tisztességtudóbb volt, s nem fukarkodott a jó szóval” – gondolta magában a zsellér, s a dolga után látott.

Eljött a tél, leesett a hó. Az egyik holdvilágos, fagyos éjszakán harmadszor kopogtattak a zsellér ajtaján – de olyan keményen kopogtattak, hogy felborult a fazék a tűzhelynél, s a szegény ember egyetlen székének a világ négy tája felé repültek a lábai.

- Ki ez az útonálló, aki annyira zörög odakint? – kérdezte a zsellér hangosan ordítva mérgében.

De bármilyen hangosan kiáltott, a hang, amely válaszolt neki, tízszerre erősebb volt.

- Ne haragudj, zsellérapó, a szegény utasemberre! Fáradt vagyok, aludni szeretnék, azért vagyok ilyen türelmetlen. Nem húzódhatnék meg nálad éjszakára az istálló padlásán?

- Bolond ember. Idekint a kerítéskarók durrognak a hidegtől, s ő meg az istállópadlásra akar menni aludni. Igaz, hogy szűkében vagyunk a helynek, de azért kerülj csak beljebb!

- Köszönöm a hívást, de nem fogadom el. Itt kint most olyan jó, kellemetes idő van, bársonyos az égboltozat, a levegő meg úgy simogatja az embert, mint a selyem!

A zsellér töprengett egy keveset, s aztán így szólt:

- Hová valósi vagy?

- Északra. Én vagyok a Fagyapó legöregebb fia, arról a vidékről, ahol az északi fény szokott cikázni.

- Az öcséidet már ismerem, nagy léhűtők! – mondta a zsellér. – A fiatalabb meg se köszönte a szállást, a középső letört egy darab lepényt, de az is úgy kövé volt fagyva, hogy csak Szent Iván-nap táján tudtam beleharapni, miután már három hétig olvastottam a kemence tetején. Hát te, mi járatban vagy?

- Azért keltem útra, hogy megnézzem, elég erősek-e a hídjaink a tengeren, a tavakon meg a mocsarakon és a lápokon. Te is tudod, milyenek ezek a mostani telek: a patakok, árkok vize néha sehogy se akar befagyni.

- Hát igaz, ezek a mostani telek nem sokat érnek! – bólogatott a zsellér. – Na, ha ilyen jó dologban jársz, akkor aludj itt nálam, ha, akarsz. S hogy el ne felejtsem: legyen gondod a mi vidékünk mocsaraira is. Néhány esztendeje már, hogy egy megtermettebb gyalogost se bírnak meg, nemhogy egy lovat meg a szánt, amivel az erdőre mehetne az ember, vagy szénát hozhatna a kaszálóról.

- Gondom lesz rá, bátya, ne búsulj – felelte kívülről a dörgő hang.

Fagyapó legidősebb fia felmászott az istállópadlásra aludni, a szegény ember meg felhordott mindent, ami egy kis meleget adhatott, a kemence tetejére, s megvackolt magának.

Reggel arra ébredt az öreg, hogy meggémberedett a hidegtől, s csak akkor melegedett fel, mikor legalább egy óra hosszúra futkosott a ház körül meg az országúton té s tova. Mikor már nem vacogott a foga, felmászott a létrán, s benézett az istállópadlásra. A zsellérapó nem akart hinni a szemének: a vendég meztelen szendergett a szénán, körülötte pedig mindent olyan vastagon borított a zúzmará, hogy vastag szőrpokrócnak nézhette volna az ember, s még a látásától is lúdbőrös lett a háta.

Ahogy meghallotta a létrafokok nyikorgását, felserkent a vendég, feltápáskodott, s ásítva így szólt:

- Na, te vagy az, zsellérapó! Már engedelmet, hogy ilyen pőrén vagyok, de jó ideje nem volt módomban ilyen szabadjára pihenni, mint ma itt nálad.

A fagy megint kínozni kezdte szegény embert, fújni kellett a körmeit, egyik lábáról a másikra ugrált, s reszkető szájszéllel csak nagy nehezen tudta kinyögni:

- Hát te valóban nem fázol?

- Ugyan menj már, hát hol van ez még a hidegtől, ami nálatok van! Apámat, a Fagyőreget kellett volna munka közben látnod. Fúj egyet, s futtában esik össze a rénszarvas! Fúj még egyet, s egy szempillantás alatt jéggé dermed az egész csorda, és minden állat úgy marad, ahogy éppen volt! Csak öregszik szegény, lassan teljesen megvénül! Egész télen a tundrákon kóborol meg a Jeges-tengeren, s mindenféle gyerekjátékokkal tölti az időt. Nyáron elmenekül az Északi-sarkra, s ott darvadozik a hegyiben. Csak a rá következő tél elején jön megint haza.

Fagyapó legidősebb fia, a padláslyukon lelógatva lábát, megfröstökölt, aztán hátára vetette a zsákját, megköszönte a szállást, s útjára akart indulni. De a kapunál eszébe jutott valami, megtorpant, s vidáman mondta:

- Ejnye, a kutyafáját, lám, én is majdnem úgy hagytalak itt, mint az öcsém!

Levette válláról a zsákot, s előkeresett a fenekéről két zacskót, odanyújtott a zsellérnek, s hozzátette:

- Legyen a tiéd, kárpótlásul az elfagyott termésért s azért, hogy nekem és az öcsémnek szállást adtál. A kockás zacskó a meleg zacskó, a csíkos zacskó pedig a hideg zacskó. Amelyikre szükséged van, annak a száját oldd ki. De ne oldd ki teljesen, mert akkor olyan hideg vagy meleg lesz, hogy isten őrizz tőle.

Így szólt, s aztán eltűnt a nyíres mögött.

A zsellér mindjárt nekilátott, hogy kipróbálja a zacskók erejét: bement a házba, s kinyitotta egy kissé a kockás zacskót. Egyszeriben olyan jóleső meleg járta át az egész házat, hogy a zsellér, az apja, anyja s a csemetéi is mind hányták le magukról a göncöt.

Ettől fogvást sokkal jobban ment a zsellérnek a sora, mint eddig. A földecskeje – mint a zsellérembereknek általában szokott – lapos helyen volt, lent a mocsárszélen, s tavasszal is, ősszel is végigpusztított rajta a fagy. Most azonban a zsellér úrrá lett a déren: minden este körüljárta a kockás zacskójával a földjét, s annyi meleget engedett ki belőle, hogy a gabona a legfagyosabb esztendőkből is szépen megnőtt.

Már magában ezen is elálmélkodtak a szomszédok. Mikor azonban a zsellér néha egészen korán tavaszt csinált magának, felzúdultak az irigyek, s a fogukat csikorgatták.

Végtére az egész község szájára vette a dolgot, hogy mért megy el sokkal hamarabb a hó a zsellér földjéről, mint máshonnan, s mért van nála mindig olyan jó meleg. A zsellér vagy a szülei révén, nem lehet tudni pontosan, de kitudódott a titok, hogy így meg úgy, a zsellérapónak van egy csodás zacskója, aminek a segítségével maga tudja csinálni az időt a földecskején.

Végül az uraságnak is, akinek a földjén a zsellér viskója állt, fülébe jutott a mendemonda a melegcsináló zacskóról. Mindjárt magához hívatta a kapzsija a szegény embert, s megkérdezte:

- Igazat beszélnek az emberek, igazán van ilyen zacskód, amelyik Isten segítségével nélkül is meleget ad?

A zsellér nem is tagadta a dolgot, meghajolt, s így válaszolt:

- Igen, kedves gazda, van.

- Úgy! Annyi földje van, hogy a béka alig tud kinyújtózkodni rajta, s otthon meg ilyen urasági holmijai vannak! Az én földjeimen van szükség erre a zacskóra, nem a tiédén. Holnap elküldöm érte a bérest, add oda neki a zacskót, nekem nincs kedvem ilyen aprósággal vesződni.

A zsellérnek azonban esze ágában se volt, hogy odaadja a drága zacskót. Mikor másnap megjelent a béres, olyan meleget eresztett az orra alá, hogy hírmondó se maradt a szakállából és a bajuszából.

Erre maga az úr rúgtatott oda hintaján. Felállt a hintóban, s már messziről kiabálta:

- Ilyesmit mersz tenni? A legjobb béresemnek lepörkölöd a bajuszát? Azonnal ki a zsellértanyából, a tanya az enyém!

- Megyek, megyek, kedves gazda – válaszolta a zsellér. De meg se fordult a fejében, hogy kimenjen a tanyából. Bement a hátsó szobába, leakasztotta a fogasról a csíkos zacskót, aztán odalopakodott a tanya sarkához, s olyan hideget eresztett a gazdára, hogy annak jéggé fagyott szájában a nyál, s nem tudta tőle becsukni.

A földesúr valósággal megdermedt az ijedségtől, közibe csapott a lovaknak, s eltűnt a nagy porfellemben, amit a kerék felvert. A szája még egyre tátva volt, mintha bele akarna harapni valamibe. Nem merészelt többé közelébe se menni a zsellértanyának, mondván, hogy Isten tudja, mivel ártanak az embernek: meleggel pörkölük-e, vagy durrogó faggyal fogadják.

A zsellér pedig csinálta mocsárszéli földecskején holtáig a jó időt.

Bereczki Gábor fordítása

A mese a General Press Kiadó 2003-ban kiadott *A medvefű. Finnugor népek meséi* c. kötetében olvasható.